

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بررسی چالش‌های فقهی و حقوقی رحم جایگزین

تحقیق و تألیف:

زهرا توکلیان حقیقی

با همکاری:

دکتر زهرا گواهی استادیار دانشگاه پیام نور مشهد

انتشارات قاف
مشهد الرضا (ع)

سرشناسه:	توکلیان حقیقی، زهرا، ۱۳۵۴-
عنوان و نام پدیدآور:	بررسی چالش‌های فقهی و حقوقی رحم جایگزین/ مؤلف زهرا توکلیان حقیقی.
مشخصات نشر:	مشهد، قاف مشهدالرضا(ع)، ۱۳۸۸.
مشخصات ظاهری:	۳۸۴ص
شابک:	ISBN: ۹۷۸-۹۶۴-۸۸۵۵-۶۰-۹-۶۵۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی:	فیبا
یادداشت:	کتابنامه: به صورت زیرنویس
موضوع:	مادر جانشین - وضع حقوقی و قوانین
رده‌بندی کنگره:	۱۳۸۸ ب۴ ۹ ت/۷۰۰/ک
رده‌بندی دیویی:	۳۴۶/۰۱۷
شماره کتابشناسی ملی:	۱۷۵۹۴۸۱

ناشر: انتشارات قاف مشهدالرضا(ع)

عنوان کتاب: بررسی چالش‌های فقهی و حقوقی رحم جایگزین

تحقیق و تألیف: زهرا توکلیان حقیقی

صفحه‌آرایی و طرح جلد: دریاچه ۰۹۱۵۱۲۵۵۹۹۰

نوبت چاپ اول: ۱۳۸۹

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه/رقعی

چاپخانه: دانشگاه فردوسی مشهد

قیمت: ۶۵۰۰۰ ریال

شابک: ISBN: ۹۷۸-۹۶۴-۸۸۵۵-۶۰-۹-۶۵۰۰۰

مشهد مقدس: صندوق پستی: ۹۱۷۳۵-۱۳۶۶

تلفن: ۸۴۳۲۱۸۳-۵۱۱-۰ همراه: ۰۹۱۵۳۱۶۳۴۲۶

حق چاپ محفوظ

عنوان	صفحه
• مقدمه:	۱۵
فصل اول: کلیاتی درباره تلقیح	۲۱
• معنای لغوی تلقیح:	۲۱
• تاریخچه‌ی پیدایش لقاح مصنوعی:	۲۳
• روش‌های کمکی تولیدمثل (ART):	۲۴
روش‌های تلقیح مصنوعی:	۲۶
۱- تلقیح درون رحمی IUI:	۲۶
اقدامات قبل از عمل:	۲۶
مراقبت‌های بعد از عمل:	۲۷
الف) تلقیح اسپرم به داخل رحم با استفاده از اسپرم شوهر یا تلقیح مصنوعی همگن:	۲۷
ب) تلقیح اسپرم به داخل رحم با استفاده از اسپرم غیر همسر یا تلقیح مصنوعی ناهمگن:	۲۷
۲- لقاح خارج رحمی IVF:	۲۸
موارد کاربرد:	۲۹
مراحل انجام عمل:	۲۹
مزایا و محدودیت‌های عمل IVF:	۳۰
اقدامات قبل از عمل:	۳۱
مراقبت‌های پس از عمل:	۳۱
۳- تلقیح نطفه به داخل لوله رحم GIFT:	۳۱
۴- میکرواینجکشن یا تزریق اسپرم داخل تخمک ICSI:	۳۲
موارد کاربرد:	۳۳
مراحل انجام عمل:	۳۳
مزایا و محدودیت‌های این عمل:	۳۴
اقدامات قبل از عمل:	۳۵
مراقبت‌های پس از عمل:	۳۵
۵- انتقال زیگوت به درون لوله رحم Zift:	۳۶
۶- تحریک تخمک گذاری:	۳۶
موارد کاربرد:	۳۶
مراحل انجام تحریک تخمدان:	۳۶

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
۷- تشخیص پیش از لانه‌گزینی جنین PGD:	۳۶
روش PGD	۳۷
موارد کاربرد PGD	۳۷
۸- لیزر هچینگ	۳۸
۹- رحم جایگزین	۳۹
• درمان ناباروری از راه تلقیح مصنوعی از منظر فقه اسلامی:	۴۰
اول: دسترسی به سلول‌های جنسی و تزریق آن:	۴۰
۱- نمونه‌گیری:	۴۰
الف- نمونه‌گیری از مردان:	۴۰
ب - نمونه‌گیری از زنان:	۴۳
۲- تماس یا مشاهده‌ی اندام‌های جنسی:	۴۳
الف) شرایط نگریستن به اندام‌های جنسی بیمار	۴۵
ب) اعتبار هم‌جنس بودن پزشک و بیمار:	۴۶
۳- امکان بهره‌گیری از دستیار هم‌جنس:	۴۷
دوم: باروری پزشکی:	۴۸
جواز یا عدم جواز انواع تلقیح:	۴۹
نظریه اول: تلقیح مصنوعی، مطلقاً ممنوع و حرام است:	۴۹
نظریه دوم: تلقیح مصنوعی، مطلقاً جایز است	۴۹
نظریه سوم: قائلان به تفصیل	۴۹
فصل دوم: کلیاتی درباره رحم جایگزین	۵۱
• انواع رحم جایگزین:	۵۱
۱- جایگزینی رحم برای زنی که قادر به تولید تخمک نیست	۵۱
۲- رحم جایگزین با استفاده از جنین زوج نابارور	۵۲
۳- اهداء تخمک	۵۲
۴- اهداء جنین	۵۲
• تعریف واژه‌های مرتبط با بحث:	۵۳
۱- تعریف رحم جایگزین	۵۴
۲- قرار داد رحم جایگزین	۵۴
۳- والدین حکمی	۵۴
۴ - والدین متقاضی یا اجتماعی	۵۵
۵- جانشینی با باروری مصنوعی	۵۵

صفحه	عنوان
۵۵	۶- تلقیح مصنوعی.....
۵۵	• روش درمانی جایگزینی رحم: .....
۵۸	• ضرورت استفاده از رحم جایگزین: .....
۵۸	الف - مشکلات درمانی یا فقدان رحم.....
۵۹	ب- وضعیت سلامتی زن.....
۵۹	ج - نقص های ژنتیکی.....
۵۹	• نظر اجمالی بر تاریخچه رحم جایگزین.....
۶۱	فصل سوم: بررسی رحم جایگزین از دیدگاه آیات و روایات .....
۶۱	• بررسی کلی آیات .....
۶۱	۱ آیاتی که درباره ی خلقت انسان سخن می گویند.....
۶۲	علامه طباطبایی در تفسیر میزان در این مورد می فرماید: .....
۶۴	از این آیات این مطالب برداشت می شود: .....
۶۵	۲- آیاتی که درباره ی بارداری مادر سخن می گویند.....
۶۶	۳ آیاتی که درباره ی زایمان سخن می گویند.....
۶۸	۴- آیاتی که درباره ی شیردهی سخن می گویند.....
۶۹	۵- آیه ای که فرزند آوردن را از همسران می داند.....
۷۰	۶- آیه ای که بارداری و آن چه در رحم است از آن زن می داند.....
۷۱	• بررسی اصولی رحم جایگزین: .....
۷۱	• بررسی نظریات مختلف درباره ی رحم جایگزین و استدلالات از قرآن و روایات: .....
۷۲	الف: گروه اول (قاتلین به حرمت).....
۷۲	دلایل از قرآن: .....
۷۲	آیات ۷-۵ سوره ی مؤمنون: .....
۷۷	آیات ۳۰ و ۳۱ سوره ی نور: .....
۸۰	آیه ۳۵ سوره احزاب: .....
۸۲	دلایل از روایات: .....
۸۲	۱- روایت اسحاق بن عمار.....
۸۴	۲- روایت امام صادق <small>علیه السلام</small> : .....
۸۵	۳ روایت علی بن سالم: .....
۸۶	۴- روایت عمار بن موسی سناطی: .....
۸۷	۵- روایت سلیمان بن داود: .....
۸۸	نتیجه گیری از روایات فوق: .....

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۸۸	ب: گروه دوم (قائلین به جواز).....
۸۸	ج: گروه سوم (قائلین به تفصیل).....
۸۹	ایراد به آیه اول (مؤمنون ۵-۷):.....
۹۰	ایراد به آیه دوم (نور: ۳۱):.....
۹۱	فصل چهارم: بررسی مبانی فقهی رحم جایگزین.....
۹۲	• پیشینه فقهی باروری های پزشکی:.....
۹۲	۱- باب مسأله:.....
۹۳	۲- باب زنا:.....
۹۴	۳- باب نکاح و لعان:.....
۹۴	۴- باب اکتساب به اعیان نجس:.....
۹۶	• دلایل موافقان و مخالفان تلقیح مصنوعی:.....
۹۷	۱- دلایل موافقان:.....
۹۷	دلیل اول: عدم وجود دلیلی بر حرمت به وجود آمدن بچه از دو نطفه.....
۹۷	دلیل دوم: اصل برائت.....
۹۸	دلیل سوم: اصل اباحه و جواز.....
۹۹	۲- دلایل مخالفان:.....
۹۹	دلیل اول: آیات.....
۹۹	دلیل دوم: روایات.....
۹۹	دلیل سوم: اصل احتیاط.....
۱۰۰	دلیل چهارم: رعایت اصول و قواعد، حکمت‌ها و مصلحت‌ها.....
۱۰۰	• حکم فقهی رحم جایگزین:.....
۱۰۱	روش‌های باروری داخل رحمی.....
۱۰۱	یک - حالت جانشینی در بارداری.....
۱۰۱	الف - امتزاج اسپرم و تخمک زن و شوهر (والدین حکمی):.....
۱۰۱	ب - تزریق اسپرم پدر حکمی به رحم مادر جانشین:.....
۱۰۲	جواز یا عدم جواز باروری با اسپرم بیگانه:.....
۱۰۳	۱- دلایل قائلین به حرمت:.....
۱۰۴	۲- دلایل قائلین به جواز:.....
۱۰۹	دو - حالت جانشینی با باروری پزشکی:.....
۱۰۹	الف) تزریق تخمک به رحم مادر جایگزین:.....

ب) آماده ساختن زمینه‌های لقاح طبیعی اسپرم و تخمک زن و شوهر در رحم زنی	۱۱۰
که صاحب تخمک نیست.....	۱۱۰
• احکام تکلیفی عمل استفاده از رحم جایگزین:	۱۱۱
• احکام وضعی عمل استفاده از رحم جایگزین:	۱۱۳
نسب:	۱۱۳
مقدمه نسب.....	۱۱۳
مفهوم نسب.....	۱۱۴
ماهیت نسب.....	۱۱۴
مفهوم لغوی و عرفی نسب.....	۱۱۵
نسب در اصطلاح:	۱۱۶
تفکیک نسب از قرابت نسبی:	۱۱۸
نسب خاص:	۱۱۸
زمینه‌های پیدایش نسب:	۱۱۸
نسب از دیدگاه اهل سنت.....	۱۱۹
چگونه نسب مشروع را بشناسیم؟	۱۲۰
مقایسه مفهوم زنا و رحم جایگزین:	۱۲۱
شرایط تحقق نسب:	۱۲۳
الف - منشأ انتساب فرزند به پدر و اثبات آن:	۱۲۶
اماره‌ی فراش:	۱۲۹
ب) منشأ انتساب فرزند به مادر:	۱۳۱
بررسی نظریه گروه اول:	۱۳۱
بررسی نظریه گروه دوم:	۱۳۵
بررسی نظریه گروه سوم:	۱۳۷
نظر برگزیده:	۱۳۷
نسب خاص درباره رحم جایگزین:	۱۳۹
۱- جنین متشکل از اسپرم و تخمک زوجین و حمل توسط همسر دوم صورت گیرد:	۱۳۹
نسب پدری:	۱۴۰
نسب مادری:	۱۴۰
الف - صاحب تخمک، مادر حقیقی است.	۱۴۰
ب - زن صاحب رحم (مادر جانشین) مادر قانونی است:	۱۴۱
ج - کودک دارای دو مادر قانونی است:	۱۴۳

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۴۴	۲- حمل توسط زن بیگانه:
۱۴۴	نسب فرزندان ناشی از گامت یا زیگوت بیگانه (غیر زوجین):
۱۴۴	الف - نسب فرزندان ناشی از تزریق اسپرم بیگانه:
۱۴۴	نسب پدری:
۱۴۵	نسب مادری:
۱۴۵	ب - نسب فرزندان ناشی از تزریق تخمک در اندام تناسلی:
۱۴۵	نسب پدری:
۱۴۵	نسب مادری:
۱۴۵	ج - نسب فرزندان ناشی از کشت اسپرم و تخمک بیگانه به اندام تناسلی زن:
۱۴۶	نسب پدری:
۱۴۶	نسب مادری:
۱۴۶	د- نسب فرزندان ناشی از باروری آزمایشگاهی:
۱۴۷	خلاصه بحث:
۱۴۷	نسب پدری:
۱۴۸	نسب مادری:
۱۴۹	آثار نسب:
۱۴۹	✓ حقوق و تکالیف فرزندان ناشی از رحم جایگزین و والدین آنان در برابر یکدیگر:
۱۵۰	۱- حقوق فرزندان ناشی از رحم جایگزین با استفاده از اسپرم شوهر:
۱۵۰	الف - حق ولایت:
۱۵۱	ب - حق حضانت (نگهداری و تربیت طفل):
۱۵۳	ج - حق نفقه:
۱۵۵	د) استفاده از حق نام خانوادگی:
۱۵۵	ه) حق ارث:
۱۵۶	و) حق اقامتگاه:
۱۵۷	ز) حق هبه:
۱۵۷	ح) حق وقف:
۱۵۷	ط) حق تابعیت:
۱۵۸	ی) صحت وصیت برای حمل:
۱۵۸	۲- حقوق فرزندان ناشی از باروری‌های پزشکی با استفاده از اسپرم بیگانه:
۱۶۰	۳- حقوق فرزند حاصل از انتقال جنین:
۱۶۰	الف: حرمت نکاح:
۱۶۲	ب) حق حضانت:

✓ حقوق و تکالیف والدین در برابر فرزندان:	۱۶۲
۱- ولایت قهری بر فرزند:	۱۶۲
۲- تکلیف به حضانت:	۱۶۳
۳- الزام به انفاق:	۱۶۳
۴- ثبت واقعه تولد:	۱۶۴
۵- اخذ شناسنامه:	۱۶۴
۶- حرمت نکاح:	۱۶۵
• بررسی دیدگاه‌های متفاوت در مورد رحم جایگزین:	۱۶۶
اول: فتاوی و دیدگاه‌های فقهای امامیه:	۱۶۶
مسائل و استفتانات از مراجع معظم تقلید درباره احکام تلقیح:	۱۶۷
مسائلی از آیت‌الله محمد امین زین الدین (ره):	۱۶۷
مسائلی از آیت‌الله علامه محمد جواد مغنیه:	۱۶۸
مسائل و استفتانات از آیت‌الله میرزا جواد تبریزی (ره):	۱۶۸
مسائل و استفتانات از شیخ حسین علی منتظری:	۱۷۰
مسائل و استفتانات از آیت‌الله حسین نوری همدانی:	۱۷۱
مسائل و استفتانات از آیت‌الله حسین مظلومی:	۱۷۵
مسائل و استفتانات از آیت‌الله امام خمینی (ره):	۱۷۶
مسائلی از آیت‌الله سیستانی:	۱۸۱
استفتانات از آیت‌الله گلپایگانی (ره):	۱۸۲
مسائل و استفتانات از آیت‌الله اراکی (ره):	۱۸۳
مسائل و استفتانات از آیت‌الله لطف الله صافی گلپایگانی:	۱۸۴
استفتانات از آیت‌الله سید محمد رضا موسوی گلپایگانی (ره):	۱۸۹
استفتانات از آیت‌الله حسین وحید خراسانی:	۱۹۰
استفتانات از آیت‌الله فاضل لنکرانی (ره):	۱۹۱
مسائل و استفتانات از آیت‌الله مکارم شیرازی:	۱۹۵
استفتانات از آیت‌الله خوبی (ره):	۱۹۸
استفتانات از آیت‌الله خامنه‌ای (دام ظلّه):	۲۰۰
مسائلی از حضرت آیت‌الله سبحانی:	۲۰۵
مسائل و استفتانات از آیت‌الله صانعی:	۲۰۵
مسائلی از آیت‌الله سید محمد حسن مرعشی شوشتری:	۲۱۱
مسائلی از آیت‌الله میرزا حسن بجنوردی:	۲۱۱
مسائلی از آیت‌الله سید یوسف مدنی تبریزی:	۲۱۱

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	استفاده مرکز مطالعات و تحقیقات اخلاق پزشکی از مجمع فقه اهل بیت در مورد تلقیح مصنوعی: ۲۱۴
۲۱۵	دوم: دیدگاه‌های علمای مذاهب اهل سنت: ۲۱۵
	نظریه شورای مجمع فقه اسلامی سازمان کنفرانس اسلامی، درباره تخمک‌های لقاح شده افزون بر نیاز: ۲۱۷
۲۱۸	خلاصه نظرات مجلس مجمع فقهی اسلامی در مکه مکرمه (سال ۱۴۰۴ هجری قمری): ۲۱۸
۲۱۹	حکم رحم جایگزین از دیدگاه اهل سنت: ۲۱۹
۲۲۰	سوم: دیدگاه‌های ادیان و مذاهب دیگر: ۲۲۰
۲۲۱	نظریات یهودیان درباره‌ی اقسام تلقیح: ۱۹۹۵م. ۲۲۱
۲۲۲	نظریات کلیسای کاتولیک درباره اقسام تلقیح: ۲۲۲
۲۲۳	نظریات کلیسای ارتدوکس درباره اقسام تلقیح: ۲۲۳
۲۲۴	نظرات پروتستانها درباره حالات مختلف تلقیح: ۲۲۴
۲۲۵	فصل پنجم: بررسی مسایل حقوقی رحم جایگزین ۲۲۵
۲۲۶	• پیشینه و مستند قانونی در حقوق ایران: ۲۲۶
۲۲۷	• تبیین قانون نحوه اهدای جنین به زوجین نابارور: ۲۲۷
۲۲۸	✓ صلاحیت مراکز انتقال دهنده جنین: ۲۲۸
۲۲۸	✓ رعایت ضوابط شرعی: ۲۲۸
۲۳۰	✓ لزوم برقراری علقه بین زن گیرنده جنین و همسرش: ۲۳۰
۲۳۱	✓ شرایط درخواست کنندگان: ۲۳۱
۲۳۱	۱- تنظیم تقاضای دریافت جنین به طور مشترک از طرف زوجین: ۲۳۱
۲۳۲	۲- عدم امکان بچه‌دار شدن زوجین: ۲۳۲
۲۳۲	۳- صلاحیت اخلاقی داشتن زوجین: ۲۳۲
۲۳۳	۴- محجور نبودن گیرندگان جنین: ۲۳۳
۲۳۴	۵- مبتلا نبودن هیچ یک از زوجین به بیماری صعب‌العلاج: ۲۳۴
۲۳۴	۶- معتاد نبودن زوجین به مواد مخدر: ۲۳۴
۲۳۵	۷- تابعیت جمهوری اسلامی ایران برای زوجین گیرنده: ۲۳۵
۲۳۵	✓ وظایف و تکالیف زوجین گیرنده‌ی طفل: ۲۳۵
۲۳۶	۱) وظیفه نگهداری طفل: ۲۳۶
۲۳۷	۲) تربیت طفل: ۲۳۷
۲۳۸	۳) نفقه طفل: ۲۳۸
۲۳۸	۴) تکریم و احترام: ۲۳۸
۲۳۹	✓ تشریفات دادرسی: ۲۳۹

صفحه	عنوان
۲۴۰	نتیجه‌گیری
۲۴۱	• تعریف قرارداد رحم جایگزین:
۲۴۴	• مفهوم رحم جایگزین:
۲۴۵	• ماهیت حقوقی قرارداد رحم جایگزین:
۲۴۷	• بررسی قراردادهای مربوط به حقوق شخصیت و ارتباط آن با رحم جایگزین:
۲۴۹	• مقایسه قرارداد اجاره‌ی رحم با دیگر قراردادهای معین:
۲۴۹	• بررسی قرارداد رحم جایگزین و اجاره‌ی اشخاص:
۲۵۴	• بررسی قرارداد رحم جایگزین و عقد ودیعه:
۲۵۶	• بررسی قرارداد رحم جایگزین و عقد جعاله:
۲۵۷	• اقسام قرارداد استفاده از رحم زن:
۲۵۸	الف) تقسیم قرارداد رحم جایگزین به اعتبار شرایط انعقاد:
۲۵۸	عقد معین و نامعین (بی نام):
۲۶۰	ب) تقسیم قرارداد رحم جایگزین از نظر پزشکی:
۲۶۰	۱. جانشین کامل:
۲۶۰	۲. باروری مصنوعی:
۲۶۰	۳. استفاده از تخمک اهدایی:
۲۶۱	۴. استفاده از جنین اهدایی:
۲۶۱	ج) تقسیم قرارداد رحم جایگزین از نظر عوض قرارداد:
۲۶۱	۱. قراردادهای تجاری:
۲۶۱	۲. قراردادهای غیر تجاری:
۲۶۲	د) تقسیم قرارداد رحم جایگزین به لحاظ موضوع و هدف اقتصادی آن:
۲۶۳	ه) تقسیم قرارداد رحم جایگزین به لحاظ رضایی یا تشریفاتی بودن عقد:
۲۶۴	و) تقسیم قرارداد رحم جایگزین به لحاظ عقد مستقل یا تبعی:
۲۶۵	ز) تقسیم قرارداد رحم جایگزین به لحاظ آثار آن:
۲۶۵	۱- عقد لازم یا جایز:
۲۶۵	۲- عقد عهده‌ی یا تملیکی:
۲۶۶	• ضرورت تشکیل قرارداد:
۲۶۷	• مشروعیت قرارداد:
۲۷۰	• انگیزه توسل به قرارداد:
۲۷۰	الف - ناباروری:
۲۷۰	ب - وضعیت سلامتی زن (عدم انطباق جنینی - مادری):
۲۷۱	ج - جلوگیری از انتقال نقص‌های ژنتیکی:
۲۷۱	د - دلایل اجتماعی:

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
• نحوه‌ی تعیین و مرحله بندی تعهدات در قرارداد رحم جایگزین:	۲۷۱
• شرایط و خصوصیات قرارداد رحم جایگزین:	۲۷۲
شرایط طرفین قرارداد رحم جایگزین:	۲۷۳
الف - خصوصیات زوج نابارور:	۲۷۴
ب - خصوصیات مادر جانشین:	۲۷۵
ج - اشخاص ثالث:	۲۷۵
• شرایط صحت قرارداد رحم جایگزین:	۲۷۶
۱- وجود قصد و تراضی طرفین:	۲۷۷
۲. اهلیت طرفین:	۲۷۸
۳. موضوع معامله:	۲۷۹
• بررسی قراردادهای مادر جانشین از جهت نظم عمومی:	۲۸۴
۱) تصریح به مغایرت قرارداد با نظم عمومی در قوانین مصوب:	۲۸۵
۲) مغایرت قرارداد با نظم عمومی به لحاظ دخالت در حضانت طفل:	۲۸۵
۳) مغایرت قرارداد با نظم عمومی به لحاظ معامله و خرید و فروش انسان:	۲۸۶
۴) مغایرت قرارداد با نظم عمومی به لحاظ ممنوعیت پرداخت پول به والدین طفل در قانون فرزند خواندگی:	۲۸۶
۵) مغایرت قرارداد با نظم عمومی به لحاظ به کارگیری اجباری مادر جانشین و خدمت غیرارادی وی:	۲۸۷
۶) مغایرت قرارداد با نظم عمومی به لحاظ عدم حفظ ارزش‌های نظام اجتماعی:	۲۸۸
۷) مغایرت قرارداد با نظم عمومی به لحاظ اختلال در نظم اقتصادی جامعه:	۲۸۸
۸) مغایرت قرارداد با نظم عمومی به لحاظ عدم رعایت مصالح خانواده:	۲۸۹
• آثار قرارداد:	۲۸۹
اول: حقوق بین اطراف قرارداد:	۲۹۰
۱- حقوق دایه (مادر جانشین):	۲۹۰
۲ - حقوق شوهر دایه (شوهر مادر جانشین):	۲۹۰
گفتار اول: حقوق مورد حمایت شوهر	۲۹۱
الف) تمکین شوهر	۲۹۱
ا) مفهوم تمکین	۲۹۱
ب) اختلال در تمکین مادر جانشین	۲۹۳
ب) پذیرش محدودیت شغلی	۲۹۴
ب) قلمرو محدودیت زن شوهردار در اشتغال	۲۹۵
ب) قلمرو محدودیت اشتغال زن شوهردار به پذیرش مادر جایگزینی:	۲۹۶

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۲۹۷	گفتار دوم: دخالت شوهر در قرارداد
۲۹۷	الف) نحوه دخالت شوهر در قرارداد
۲۹۸	« اعطای اذن یا اجاره
۳۰۰	« اشتراط اذن یا اجازه ضمن عقد
۳۰۰	ب) ضمانت اجرای عدم دخالت شوهر در قرارداد
۳۰۱	« عدم پرداخت نفقه
۳۰۱	« تقاضای طلاق
۳۰۲	« مطالبه خسارت
۳۰۳	ج - حقوق والدین جنین:
۳۰۳	د - حقوق پزشک یا مؤسسه پزشکی واسطه:
۳۰۴	هـ- حقوق مورد حمایت فرزند صغیر و ولی قهری مادر جانشین و دخالت آن‌ها در قرارداد:
۳۰۶	دوم: تعهدات بین اطراف قرارداد
۳۰۶	الف - تعهدات دایه:
۳۰۷	ب - تعهدات شوهر دایه:
۳۰۷	ج - تعهدات والدین جنین:
۳۰۸	د - تعهدات مؤسسه پزشکی واسطه:
۳۰۸	تعهدات قراردادی:
۳۰۹	تعهدات قانونی و عرفی:
۳۱۰	• استناد قرارداد:
۳۱۱	• مسائل خاص حقوقی برای کودک متولد شده از رحم جایگزین:
۳۱۱	۱- ثبت تولد و صدور شناسنامه برای کودک:
۳۱۲	ثبت تولد اطفال:
۳۱۲	ضوابط اعلام تولد و ثبت رسمی آن:
۳۱۶	الف - تغییر اسناد:
۳۱۸	ب - تصویب قانون مناسب:
۳۱۹	۲- احکام و مناصب طفل متولد شده از رحم جایگزین:
۳۲۰	الف - شهادت:
۳۲۰	ب - قضاوت:
۳۲۱	ج - امامت جماعت:
۳۲۳	د - مرجعیت:

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۳۲۵	نتیجه گیری و پیشنهادات
۳۲۵	• نتیجه گیری:
۳۲۷	• پیشنهادها:
۳۲۹	• مصاحبه با پرسنل مرکز تحقیقاتی درمانی ناباروری منتصریه:
۳۳۵	ضمائم و پیوست‌ها:
۳۳۵	پیوست الف: لغات پزشکی
۳۴۴	پیوست ب: نظرات مراجع عظام
۳۶۲	پیوست پ: قراردادهای مرکز ناباروری
۳۶۵	فهرست منابع و مآخذ:
۳۸۱	فهرست مجلات و نشریات:

به نام خالق هستی بخش

• مقدمه:

یکی از نعمت‌هایی که خداوند به نوع بشر عنایت فرموده پیوند دو جنس مخالف است که از آن به «ازدواج» یاد می‌کنیم که این امر کارکردهای متفاوت دارد. از جمله آن‌ها استمرار و بقای نسل است.

تولید مثل و داشتن فرزند چنان اهمیتی دارد که خدای متعال در قرآن کریم، آن را ستوده و درباره آن می‌فرماید: «خداوند از جنس خودتان برای شما همسرانی قرار داد و از همسرانتان برای شما فرزندان و نوه‌هایی به وجود آورد»^۱ و نیز می‌فرماید: «مال و فرزند زینت زندگی دنیاست»^۲.

در متون روایی نیز پیامبر گرامی اسلام و خاندان عصمت و طهارت علیهم‌السلام چنین می‌فرمایند: «فرزند نیکو گلی است از گل‌های بهشت»^۳ و «میراثی که خداوند به بنده‌ی مؤمن خود می‌دهد فرزند شایسته‌ای است که برای او طلب آموزش می‌کند»^۴.

فرزند گرامی است و مقدس، پس نباید ما به خاطر بعضی از فرهنگ‌های غلط از این نعمت بزرگ، خود را محروم کنیم و ضمن توجه به این نکته و کارکردهای ازدواج، قرآن کریم زنان و مردان را از نظر تولیدمثل به چهار گروه تقسیم می‌کند:

۱. کسانی که تنها فرزند پسر دارند.

۲. کسانی که تنها فرزند دختر دارند.

۳. کسانی که هم فرزند پسر و هم فرزند دختر دارند.

۱. نحل: ۷۲.

۲. کهف: ۴۶.

۳. شیخ صدوق، من لا یحضره الفقیه، تحقیق: غفاری، علی اکبر، جامعه مدرسین، ۱۴۰۴ ق، ج ۳ ص ۴۸۱ شماره ۴۶۸۸ و حسینی دشتی، مصطفی، معارف و معاریف، ۱۳۷۶، چاپ صدر فم، ج ۸ ص ۲۵-۲۸.

۴. شیخ صدوق، من لا یحضره الفقیه ج ۳ ص ۴۸۱ شماره ۴۶۸۹، حر عاملی، وسائل الشیعه، مؤسسه آل البیت لاجیاء التراث، چاپ دوم، ۱۴۱۴، ج ۲۱ ص ۳۵۹ شماره ۲۷۲۹۸.

۴. و کسانی که نازا هستند.

خداوند می‌فرماید: «فرمان‌روایی آسمان‌ها و زمین از آن خداست، هر چه بخواهد می‌آفریند، به هر کس بخواهد دختر و به هر کس بخواهد پسر می‌دهد یا آن‌ها را پسر و دختر می‌دهد و هر که را بخواهد عقیم می‌سازد، اوست خدای توانا»^۱.

قرآن کریم^۲ ضمن اشاره به این واقعیت که ممکن است گروهی از زنان و مردان نتوانند به صورت طبیعی از نعمت فرزند برخوردار باشند با بیان تفصیلی داستان عقیم بودن همسر حضرت زکریا و طلب فرزند و اجابت تقاضای ایشان از جانب پروردگار به دو نکته مهم دلالت دارد:

اولاً: درمان نازایی امری ممکن است که در برهه‌ای از زمان بدون دخالت بشر و با توسل به دعا و اجابت آن توسط خداوند میسر می‌گردد.

ثانیاً: از آیه مذکور می‌توان استفاده کرد که طلب فرزند از سوی زن و مرد نازا امری نیکو و مشروع است و در نتیجه اگر کسی برای درمان نازایی خود اقدام نماید کار او شرعی است و اگر کسی بگوید این عمل دخالت در جریان طبیعی خلقت و مقابله با اراده‌ی پروردگار است، سخن ناصوابی گفته است.^۳

با توجه به این آیات و روایات که به بقای نسل اشاره دارد، شایسته‌ی ذکر است که تمایل به بقای نسل، یک نیاز جسمانی است، ولی بدون برخورداری از سلامت جسمانی دست نیافتنی است؛ زیرا تحقق چنین امری وابسته به وجود اسپرم و تخمکی است که با داشتن قابلیت باروری در فرایند لقاح، سلول تخم را تشکیل داده، زمینه‌ی تقسیمات سلولی را در آن فراهم می‌آورند، چیزی که در خلال چند ماه می‌تواند با عبور از مرحله تمایز و اندام‌زدایی، به پیدایش موجودی همسان با سازندگان نخستین آن منجر شود.

۱. شوری: ۴۶.

۲. مریم: ۲-۸.

۳. زیاد احمد سلامه در اطفال الأنایب بین العلم و الشریعه تحت عنوان «آیا تلقیح مصنوعی دخالت در خلقت انسان است؟» به تفصیل به این امر می‌پردازد (نکند: ص ۱۳-۲۱).

طبیعی است که اگر هر یک از زن و مرد و یا هر دوی آنها از چنین سلامتی برخوردار نباشند، امکان تولید انسانی با ویژگیهای خود را نخواهند داشت، هر چند در آنها تمایل روحی و روانی برای این امر همچنان باقی است.

وجود این خواسته از یک سو و دست نیافتنی بودن آن از سوی دیگر، می‌تواند زمینه پیدایش بسیاری از ناملایمات روحی - روانی را فراهم آورد که گاه در افراطی‌ترین شکل خود گسست خانوادگی را به دنبال خواهد داشت، امری که نه در نگاه خرد و نه در نگاه کلان به سود فرد (زن و شوهر) و جامعه نیست، پس باید چاره‌ای اندیشید تا به این نیاز و خواسته پاسخ مثبت داد.

برای از بین بردن این مشکل سه راه وجود دارد:

۱. بالابردن آستانه تحمل زن و شوهر
۲. پذیرش فرزند خواندگی
۳. فراهم آوردن زمینه‌ی بارداری

ناکارآمدی دو مورد اول صرف‌نظر از مشکلات فردی و اجتماعی آن، دانش پزشکی را به چاره‌جویی واداشته که زمینه‌ی باروری را با اقسام مختلفی که دربردارد ایجاد کند پیش از شروع این مبحث لازم است علل ناباروری در مردان و زنان را بررسی کنیم. علل ناباروری در مردان عبارت‌اند از: عدم کفایت بیضه در ایجاد اسپرماتوزوئید و اختلال در انزال اسپرم. همان‌گونه که می‌دانیم در هر بار انزال حدود ۳ تا ۴ سانتی متر مکعب مایع از مرد خارج می‌شود که ۳۰۰ تا ۴۰۰ میلیون اسپرماتوزوئید دارد. حال در مردان، عقیمی نسبی^۱ و عقیمی کامل^۲ داریم، عقیمی نسبی بدین معناست که اسپرم دفع شده از مرد در هر سانتی متر مکعب کمتر از ۳۰ میلیون باشد، اسپرماتوزوئید قادر به باروری اوول نخواهد بود و چنان‌چه بیضه‌ها به هیچ وجه قادر به تولید اسپرم نباشد شخص برای همیشه از تولیدمثل محروم می‌گردد که به آن عقیمی کامل می‌گویند.

1. Oligozoospermia

2. azoospermia

حال ناباروری در زنان به چه معناست؟ در زنان فقدان تخمدان، عدم تخمک گذاری، موانعی که باعث نرسیدن اسپرم به لوله رحم می‌شود و عدم مهاجرت سلول تخم یا عدم لانه‌گزینی آن در جداره رحم می‌شود.

اکنون پس از بررسی عوامل ناباروری به بیان روش‌های درمانی آن می‌پردازیم، به طور کلی پژوهشگران و محققین سه راه کلی را پیشنهاد می‌کنند که عبارت‌اند از:

۱. درمان دارویی
  ۲. درمان جراحی
  ۳. درمان کمکی و تولیدمثل که در این کتاب تنها به بررسی مورد سوم می‌پردازیم.
- چون استفاده از رحم جایگزین به عنوان یکی از راه‌های رفع ناباروری و بچه‌دار شدن در میان زوج‌های نابارور کاربرد دارد، لذا بخش‌هایی از جامعه مثل: زوج‌های نابارور، پزشکان متخصص ناباروری، ثبت احوال، سازمان قضایی و... در خصوص حکم فقهی و حقوقی از آن بهره‌مند خواهند شد.

با توجه به این که این موضوع نوپیدا و مستحدثه است لذا کتاب‌های مستقل و زیادی درباره‌ی آن نوشته نشده و تحقیق مفصل صورت نگرفته است جز مجموعه مقالات همایش رحم جایگزین و چند مقاله‌ی دیگر. اما در این مورد می‌توان از منابع اصلی فقهی و حدیثی مانند وسایل الشیعه، جواهر الکلام، مفتاح الکرامه، تحریر الوسیله و منابع حقوقی چون: قانون اساسی، قانون مدنی، قانون ثبت، قانون خانواده و منابع پزشکی و ژنتیک چون: نشریات موسسه رویان و دانشگاه‌های پزشکی و... بهره‌مند شد.

از آن‌جا که این تحقیق در حوزه‌ی مطالعات فقهی و حقوقی صورت می‌گیرد طبعاً روش تحقیق، کتابخانه‌ای و اسنادی است. در این کتاب سعی شده از منابع قدیمی و جدید شیعه استفاده گردد و در ضمن از کتب پزشکی جهت فصل‌هایی ابتدایی کمک گرفته شده است.

در این کتاب مطالب مورد نظر در ۶ فصل تبیین می‌گردد:

در فصل اول به کلیاتی درباره‌ی تلقیح، انواع آن و جواز یا عدم جواز آن بحث می‌کنیم.
در فصل دوم کلیاتی درباره‌ی رحم جایگزین اعم از تعریف، انواع، ضرورت و

تاریخچه آن می‌پردازیم.

در فصل سوم به آیات و روایاتی که به صورت غیر مستقیم به این مطلب اشاره دارند و فقها با استناد به این آیات و روایات حکم شرعی تلقیح و رحم جایگزین را استخراج کرده‌اند، بیان می‌کنیم.

در فصل چهارم، احکام تکلیفی و وضعی رحم جایگزین و آراء و نظرات فقیهان شیعه و دیدگاه اهل سنت و دیگر ادیان مورد بررسی قرار می‌گیرد.

در فصل پنجم به بررسی مبانی حقوقی رحم جایگزین می‌پردازیم.

این کتاب حاصل یک سال تحقیق و پژوهش در حوزه فقه و حقوق بوده و در این راستا جا دارد از سرکار خانم دکتر زهرا گواهی^۱، جناب آقای دکتر عباسعلی سلطانی^۲، حضرت حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر شیخ علی اعتمادی نژاد^۳، مهدی قربانی^۴، استاد سیدمهدی قاسمی^۵ و دکتر محبتی^۶ و پرسنل مرکز ناباروری منتصریه و دیگر عزیزان که مرا در این پژوهش یاری نموده‌اند صمیمانه تقدیر و تشکر نمایم.

امید است که این کتاب بتواند پاسخگوی سؤالات فقهی و حقوقی در زمینه‌ی رحم جایگزین باشد.

مشهد مقدس

زهرا توکلیان حقیقی

کارشناس ارشد فقه و حقوق

۱۳۸۸/۱۰/۲

۱. استادیار فقه مبانی حقوق دانشگاه پیام نور مشهد.

۲. استادیار فقه و مبانی حقوق دانشگاه فردوسی مشهد.

۳. محقق و پژوهشگر بنیاد پژوهشهای اسلامی (گروه فقه)

۴. کارشناس حقوق قضائی، محقق، پژوهشگر و مولف در حوزه دین.

۵. محقق، پژوهشگر و مولف در حوزه دین.

۶. مدرس داخلی مرکز ناباروری منتصریه مشهد.